

MOJ BRAT SVETNIK

Poglavje iz romana

Ciril Zlobec

Zavila sva v park. Kar tako, brez posebne misli. Morda zato, ker je bila nedelja, ob nedeljah pa je mesto drugačno kot v tednu. Tisto brezciljno potepanje po ulicah, ko ne veš kam s časom in samim sabo, je ob nedeljah nekam nesmiselno, skoraj nenaravno. Pločniki kot da ne služijo več svojemu namenu, samo del ceste so, pot za pešce, ljudem se nikamor ne mudi, in vendar se zdi, kot da prihajajo od daleč in da so daleč tudi namenjeni. Redke, neprevelike gruče pred blagajnami kinematografov kot da to potrjujejo. Tudi postajanje pred izložbami izgubi ob nedeljah ves svoj čar. Če pa se le ozreš v izložbo, začuden opaziš, da te sploh ne zanima. Moti te prazen, mrtev prostor za izložbenim oknom. Ko pa med tednom obstaneš pred izložbo in si ogleduješ razstavljenno blago, nepričakovane kompozicije istih ali različnih stvari, vidiš za njimi, ne da bi ga gledal, tudi vrvež ljudi, tisto zmes brezosebnega prijateljstva in nezaupanja med prodajavci in kupci, tisto brezbrizno, a uslužno prijaznost na obrazih prodajavcev in, njim nasproti, vznemirjeno sklonjene in od neke čudne nezaupljivosti stisnjene hrbte nakupovavcev, njihove roke, ki tehtajo, prste, ki otipujejo, vse to je del izložbe, ki te priklepa, da postajaš pred njo. In tudi pločniki so med tednom predvsem neka čudna mešanica ljudi s te in z one strani izložbe, ljudi, ki se še ne morejo odločiti, da bi svoj nejasni nemir, ki jih bega in nosi iz ulice v ulico, od izložbe do izložbe, umirili ob čisto določenem predmetu, ob čisto določenem kosu blaga, ki je, čeprav še tako »srečno izbran«, vendarle manj kot prej, ko si ga še iskal, in ljudi, ki so že opravili ali ki to opravijo zlahka, tistih nepravih nakupovavcev, ki sploh ne poznajo nemirnega postajanja pred izložbami in samo vstopajo in izstopajo, trdni in mirni v svojem ozkem, neboleče utesnjenem svetu dosegljivega. Nedeljsko postajanje pred izložbami je kot nepremišljen obisk, ko se šele pred vrati, ki se ti ne odpro, čeprav si dvakrat, trikrat pozvonil, zaveš, da je pravzaprav povsem razumljivo, da ni nikogar doma, in se nenadoma začудиš, kako si sploh mogel priti. Vrata trgovin so zaprta, prostori za izložbenimi okni so prazni in nič več ne moreš ugibati, zakaj je neka trgovina zmerom tako polna, druga, čisto zraven nje, pa zmerom skoraj prazna, da stoje prodajavci za pultom kot obtoženci. Nedelja je v mestu kot nenadna poplava, z ulic, pločnikov, trgovin, šol, uradov, delavnic, iz vsega tistega, kar je ljudem skupno, združujoče, se

iz razsvetljenih pritličij umakne v zasebnost višjih nadstropij, v družinsko domačnost nedelje, ki v lažni ali resnični zbranosti triumfira nad razbitostjo tedna.

Zavila sva v park. Prav gotovo predvsem zato, ker je bila nedelja. Čas naju ni preganjal. Najprej sva krenila proti ribniku in sedla na klopco, ki je s svežino svoje zelene barve dokazovala, da ni prezimila pod snegom, pa tudi sonce še ni utegnilo zarezati vanjo svojih drobcenih razpok. Bilo je sredi maja. Otroci so se igrali in v njih je bila tista neučakanost, ki je tako značilna za ta čas: kot v neki čudni tekmi so tekali od gugalnice do gugalnice, od vrtiljaka do čolničkov, kot bi vsi hoteli biti povsod hkrati in bi si vsak prizadeval vsem hkrati prevzeti prostor.

»Otroci,« je rekel brat.

»Ja, otroci,« sem neprisiljeno pritrtil.

Potem sva spet molčala. Obšlo me je nekakšno olajšanje. Tokrat se mi je zdelo, da ni v najinem molčanju nič mučnega. Gledala sva otroke, njihovo igro in vsak zase skušala določiti svoj odnos do tega sveta. Tudi prej, od doma do sem, sva skoraj vso pot molčala, toda ne zato, ker ne bi čutila potrebe po pogovoru, temveč čisto preprosto zato, ker se tako dolgo nisva videla in se je v tem času, pa tudi z nama v tem času, zgodilo toliko in marsikaj usodnega, da nisva vedela, kako začeti ali pa si sploh nisva imela kaj povedati. Ko je on odhajal od doma, je bilo meni deset, njemu pa nekaj nad dvajset let. Do takrat sva sicer živela skupaj, vendar vsak v svojem svetu, brez potrebe drug po drugem. Prav to je naju zdaj motilo: bolj kot kdaj sva živela vsak v svojem svetu in zaman poskušala pregnati misel, da tudi zdaj ne čutiva potrebe drug po drugem, čeprav se je v meni prebujalo nekaj, kar me je s silo potiskalo v bratovo bližino, nekaj davnega, bližjega dolžnosti kot čustvu.

»Prišel sem, da te vidim, preden umrem,« je rekel s smehlajem, ki je bil čudno nezemeljski, otroško naiven in starčevsko zrel.

»Ne govori neumnosti,« sem ga prosil nepripravljen, zasačen prav tam, kjer sem napad najmanj pričakoval, zato mi je bil resnično nadležen v tej svoji iskrenosti in nenadnosti, ki je neubranljivo napovedovala dolg, moreč pogovor.

Tako sva spet obmolknila. Pravzaprav sem imel samo občutek, da molčiva, še sva se pogovarjala, le da spet brez napetosti, v enakomernih presledkih kot prej po poti od doma do parka, toda pogovarjala sva se spet o nečem zunaj naju, bile so prazne besede, ki niso puščale za sabo ničesar, niti spomina nase ne. Kdove katerikrat že sva spet zdrknila v tisti vsakdanji pogovor, ki je smiselni in naraven samo med ljudmi, ki živijo vsak dan skupaj, med nama pa je bila ta domačnost samo zadrega, pogovor je bil bolj zvok kot besede. Govorila sva jih, kot da

niso najine, kot bi smukala listje z grmičevja ob poti. V pogovor, bilo je očito, pa hoče stopiti tistih dolgih petindvajset let, ko se nisva niti enkrat videla, pisala skoraj nikoli. Zdaj sva spet skupaj, brata samo še toliko, ker se te vezi spominjava, čutiva je ne več. Pravzaprav je samo jaz zanesljivo ne čutim več, te bratovske vezi. On se je prišel pogovarjat z mano o svoji smrti. Jaz pa sem se temu pogovoru, ki sem ga ves čas pričakoval, skušal izogniti ne zato, ker ne bi vedel kaj reči, temveč čisto preprosto zato, ker se mi je zdelo nekaj strašnega, da se po toliko letih ne moreva, razen o smrti, o ničemer pogovoriti. Zato sem se trudil in ga spraševal o tem in onem, vendar skoraj nikoli tako, da bi na svoja vprašanja pričakoval odgovor, zato mi je brat, nevsiljiv, v glavnem samo prikimal, včasih tudi kaj rekel, a jaz sem se od trenutka do trenutka bolj zavedal, da govorim pravzaprav samo jaz, da govorim preveč in samo zato, ker se mi zdi, da moram govoriti, čeprav bi moral molčati, saj so bile moje besede samo motenje molka, ki je bil pri njem, mojem bratu, tako zelo naraven, samo zbrano čakanje na pravi pogovor, pri meni pa nekaj, čemur sem se ves čas upiral, kajti umolkneti bi pomenilo govoriti o smrti, o bratovi in smrti nasploh. Ta pa je bila tudi del mene. Zato mi je bilo v pravo olajšanje, zdaj, ko sva sedela na klopici in neprisiljeno opazovala otroke.

»Otroci,« sem spet rekel ali samo pomislil.

Z očmi sem spremljal njihovo igranje in skušal dojeti, zakaj ta njihov nemir, ta neučakanost, to letanje od gugalnice do gugalnice brez prave namere, tudi kake posebne otroške logike nisem videl v tem: nihče ni nikoli ostal brez sedeža; kdor je svojo gugalnico, čolniček ali konjička prebral, se je z enakim navdušenjem vrnil k prejšnjemu. Le spremljevalci teh otrok, matere, očetje, mladi zakonski pari, še nestare babice, ki pa so lahko bile tudi matere, so nekam zaskrbljeno begali za otroki, ne da bi se jim pravzaprav kakorkoli mogli približati. Lahko bi tudi mirno sedeli na klopici in z nje opazovali svoje varovance, toda smešno so se potikali za otroki, od gugalnice do gugalnice, svarili in svetovali, ne da bi jih tisti, ki so jim bila ta svarila namenjena, sploh slišali. Sicer pa tudi ni bilo ne v njihovih besedah ne v njihovem glasu nič takšnega, kar bi moglo biti namenjeno otrokom, bila je bolj nekakšna manifestacija materinstva, očetovstva, tiste čudne sreče, ko se ti zdi, da moraš biti, kakorkoli že, nekomu potreben. V resnici pa so bile vse te matere, vsi ti mladi zakonski pari, vse te babice, ki vse niti niso bile babice, samo zato tu, da bodo spomnili svoje otroke, ko bo treba domov. Tako so bile vse klopi prazne, razen tiste, na kateri sva sedela z bratom.

»Pojdi, greva še malo naokrog,« sem predlagal. In brat je takoj vstal, se nasmehnil in se zravnal s tako lahkotnostjo, da sem postal pozoren.

Ko je tako stal pred mano, se mi je zdelo skoraj nerazumljivo, da je vendarle nekoliko upognjen. Roke, ki jih je ves čas, ko sva sedela na klopci, držal na kolenih, je zdaj prekrizal na trebuhu, medtem ko se mi je zdelo, da se s komolci pritiska ob boke, kot bi skušal utišati nenadno bolečino, potem pa se je komolcev oprijel z dlanmi in se skoraj naslonil na svoj lastni objem. Gledal sem ga in nisem vedel, ali je to storil zaradi bolečine same ali zato, da se ne bi zaradi nenadne bolečine še bolj upognil in me zaradi tega vznemiril. Zato sem se naredil, kot da sploh nisem nič opazil. Oba sva se še enkrat ozrla proti otroškemu igrišču, kot da skušava nekako povzeti in odnesti s sabo tisti občutek, ki je naju teh nekaj minut, morda pol ure, kolikor sva se bila tu zasedela, tako neprisiljeno pomiril. Mene zaradi zadrege, iz katere se sam ne bi mogel izmotati, njega zaradi iste zadrege, ki je sam sicer ni občutil, a ga je, ker jo je opazil na meni, zbolela in vznemirila.

»Tudi moja sta taka,« sem rekel, »punčka pravzaprav, fant je že odrasel.«

Tako sem še enkrat, nezaupljiv do samega sebe, preizkusil to vez, ki me je vezala z otroškim svetom, potem pa sva vnovič šla skozi park. Sprehajavci so bili v tem delu parka bolj redki, tu pa tam kak mlad parček, fant in dekle, naslonjena drug na drugega, ki se zdi, da se za nikogar ne menita in da nikogar ne vidita, a vendar hitita čimdlje od tod, v najbližjo samoto, in, nekoliko številnejši, mladi zakonski pari z enim ali dvema otrokoma na tistem, tako značilnem, nekako brezosebnem nedeljskem sprehodu, ki je bolj navada kot potreba, po eni potki gor, po drugi dol, in od katerih le redki, če so njihovi otroci nekoliko večji in jih ni treba nositi ali neprestano opozarjati, potegnejo tudi do Čada.

»Morda bi bilo prav, da bi tudi ti šel danes z družino na sprehod,« je rekel brat.

»Je že prav tako,« sem rekel, »fant ima že zdavnaj svojo družbo, hčerko pa bo že žena kam peljala.«

Prišla sva na sprehajališče v Bloudkovem parku. Znašla sva se v množici sprehajavcev, ki so se v enakomernem ritmu pomikali v eno in drugo smer. Le redki so bili, ki so iz tega toka izstopali, se preHITEVALI, in zanje si takoj vedel, da se na koncu sprehajališča ne bodo skupaj z drugimi obrnili, ker so očitno namenjeni kam drugam in pravzaprav ne sodijo sem, med sprehajavce. Vsi drugi pa so se pomikali nekako zbrano, kot da so prišli sem predvsem zato, da se drug drugemu izpovejo ali vsaj pogovorijo o tem in onem, za kar med tednom ni bilo časa ali priložnosti. Dva toka sta polzela drug ob drugem vsak v svojo smer, in nenadoma se mi je zazdelo, kot da sta se drug drugemu približala dva pločnika in izstisnila izmed sebe cesto, ki ju je od nekaj

držala narazen. In tisti redki nestrpneži, ki so izstopali iz tega toka in prehitevali sprehajavce, so se mi zdeli kot prebivavci daljnega predmestja, ki še zmerom mislijo, da je tu nekje po sredi cesta in se zato nerodno zadevajo ob druge, ki začudeni pogledujejo za njimi in jim s pogledi očitajo brezobzirnost.

Tudi midva sva se znašla v toku tesno za tistimi, ki so stopali pred nama, kot so bili tesno za nama drugi, ki jih je bilo komaj kaj razumeti, čeprav so se pogovarjali dovolj glasno. Počutil sem se dobro, bolje kot prej, in zdelo se mi je, da se tudi brat dobro počuti. Bil sem že skoraj docela pomirjen ob misli, da se najbrž sploh ne bova pogovarjala in da to niti ni potrebno, ker v taki gneči lahko ostaneš popolnoma sam in si hkrati del množice. Na takem sprehajališču vlada poseben zakon, neka posebna medsebojna obzirnost. Naj bo sprehajavec zelo malo ali zelo veliko, zmerom se obračajo na istem mestu, drug za drugim, kot po dogovoru, ne na koncu poti, ampak vsakdo tam, kjer se je obrnila skupina pred njim, tako da je vsak, po svoji volji, kot člen v verigi. Če je sprehajavec veliko, so skupine in skupinice ter posamezniki tesno drug za drugim, če jih je malo, se enakomerno razpotegnejo v enaki razdalji, toda dolžina sprehajalne steze ostaja zmerom ista. Kdor prekorači tisto nevidno zaznamovano mesto na enem ali drugem koncu, se iztrga iz verige in v trenutku ni več del tega čudnega človeškega toka. Ko si šel že nekajkrat v eno in drugo smer, se ti zazdi, da pomalo poznaš že vsakogar izmed sprehajavcev.

Brat je tiho stopal poleg mene, še zmerom se je z rokama tesno oprijemal trebuha, vendar z neko lahkotno, na pogled skoraj obredno držo, ki je popolnoma prekrila sleherno sled bolečine. Z začudenjem sem odkril, kako malokrat sem se tako sprehajal, nerad sem se prepuščal takšnemu toku, čeprav je v njem vsakdo ohranjal vso svojo individualnost, zato me je ta množica posameznikov začela zanimati. Najprej sem se zalotil, da z večjo radovednostjo, kot je v navadi na takih sprehodih, opazujem tiste, ki stopajo mimo mene, potem pa, ko sem prav zaradi te stopnjujoče se radovednosti ujel tudi kako besedo več in v večji povezanosti, kot je prav tako v navadi in naravno na takem sprehodu, me je nenadoma obšlo, da bi to množico spoznal. Začel sem, čisto preprosto, prisluškovati kot izza zaprtih vrat, čisto od blizu, ne da bi tisti, ki sem lovil njihove besede, za to vedeli. Že po eni sami besedi ali stavku, ki sem ga bil tako ujel, se mi je zdelo, da sem odkril, kaj koga muči. Prav to se mi je zdelo poglobitno: da domala vsakogar kaj muči. Tudi tiste, ki se sprehajajo sami in se torej sploh ne pogovarjajo. Postajal sem nestrpen, čakal sem, kdaj se bo tok obrnil in se bom spet srečal s tistimi, ki sem si jih bil že vtisnil v spomin. Večino sem namreč takoj izločil, ker je nekako brezoblično drsela mimo,

čeprav se je število tistih, ki so pritegovali mojo pozornost, čedalje bolj večalo. Najprej sem poskušal prisluhniti skupini pred nama.

Bili sta dve dekleti. To sem opazil šele zdaj, ko sem jima prisluhnil. Pravzaprav je govorila samo ena, vendar z glasom, ki ni bil prav nič podoben samogovoru, ni bil enakomerno pripoveden, zastajal je in se poganjal, rastel in padal. Vse doslej, dokler nisem pazljiveje prisluhnil, se mi je zdelo, da se dekleti resnično pogovarjata, da se glasova prepletata, le da je ena glasnejša od druge. Zdaj pa sem presenečen ugotovil, da že ves čas govori samo ena. Samogibno sem jo premeril s pogledom od kratko pristriženih las do tenkih, lepo oblikovanih gležnjev v nizkih rjavih čevljkkih s srednje močno peto. Potem sem se ozrl po njeni prijateljici, hotel sem ju primerjati, odkriti kakršne koli podobnosti ali razlike med njima, poiskati že v njuni postavi nekakšno povezavo z zgovornostjo prve in molčečnostjo druge.

»Kakšna svinja,« je reklo dekle pred menoj z razločnostjo, ki me je opomnila, da pravzaprav prisluškujem, in v zadregi sem se spet spomnil brata poleg sebe. Moral sem mu celo kaj reči, kajti brat mi je odgovarjal:

»Res je, petindvajset let je že od takrat.«

»Zelo čudno se mi je zdelo,« sem rekel in spet ujel dekletov glas pred sabo: »Moti se, če misli...«

»Zakaj?« je rekel brat.

»Mislim sem, da boš ostal na kmetiji, da boš ti prevzel.«

»Takrat ste bili še trije doma. Pa še oče in mati.«

»Ti si imel največ smisla za zemljo.«

»In kako nedolžnega se je delal,« je spet zrastel dekletov glas pred menoj, »ali si ga lahko predstavljaš?«

»Hudo mi je, da ni zdaj nikogar doma,« je nadaljeval brat.

»Oči bi mu izpraskala,« je reklo dekle pred menoj.

»Dom je le dom,« me je spet vabil brat.

»Kdo pa naj bi ostal?« sem se zdaj prvič zbrano približal njegovi misli.

»Ne vem... sedem nas je bilo.«

»Ti si edini imel za to smisel.«

»Hudo mi je, ker je zdaj naš dom v tujih rokah,« je brat razpredal svojo tiho bolečino. To ga žre, sem pomislil, ne misel na smrt.

»S tvojo plačo, Tone...« ozrl sem se za utrujenim ženskim glasom v toku, ki je neslišno polzel mimo naju. Zamišljen zakonski par srednjih let z otrokom v sredi. Ona ga je držala za roko, on pa je tiho stopal zraven z rokami, prekrizanimi na hrbtu, pod razpetim dežnim plaščem.

»Svinja, ti rečem,« je še zmerom premlevalo svojo preprosto zgodbo dekle pred menoj.

»Če bi vedel, da se bo tako zaobrnilo...« je nadaljeval brat.

Dekletov glas pred menoj, ki se je nenadoma napadalno pogнал kvišku in odsekano utihnil, me je ponovno odtrgal od pogovora z bratom. Videl sem dekle, kako je nagnila glavo k prijateljici, tudi ta je za spoznanje okrenila glavo, kaj naj reče, sem pomislil in spet začel iskati razlike med njima. Preskakoval sem z očmi z ene na drugo, nič nista imeli skupnega, in vendar nisem mogel odkriti, v čem sta si različni. Spet sem začel pri glavi, pri laseh, potem mi je pogled zdrsel na noge, ogledal sem si jih v gležnjih, v piščalih, zamišljal v stegnih, pogled se mi je ustavil na njunih bokih, zadnjici, zdrsel spet navzgor, premeril ramena, vitkost vratu... »Zdaj me sploh ne pozna več...« dekle je spet zastopicalo v svojem tesnem krogu.

»Bi ti ostal doma, če bi vedel, da se bo tako zaobrnilo?« sem nadaljeval pretrgani pogovor z bratom.

»Morda,« je rekel z glasom, ki se mi je zdelo, da je enako kot mene presenetil tudi njega.

»Hudo mi je, da je vse prišlo v tuje roke,« bratov glas je bil spet do kraja obvladan, bolj vsebina kot glas, bolj razmišljanje kot govorjenje.

»...pa taka politika, jaz bi...«

»...naš taunus...«

»...ti rečem, snega do kolen...« spet sem nekoliko pazljiveje prisluhnil nasproti polžečemu toku. Tudi ozrl sem se pazljiveje po sprehajavcih, kajti opazil sem, da sama beseda ne ostane, če ne vidiš hkrati tudi obraza ali vsaj postave ali hoje ali karkoli oprijemljivejšega na človeku, kar šele daje besedi pravo trdnost.

»Veliko ljudi,« je rekel brat.

»Veliko,« sem mu odsotno pritrdil.

»Dve leti sva hodila skupaj,« je tožil dekletov glas pred nama.

»Veš kaj, Meta!...« moški — ozrl sem se za njim in ga še videl v hrbet — stavka najbrž ni končal tudi, ko je bil mimo, kajti če bi še kaj rekel, sem pomislil, bi mu glas zagotovo ušel, se dvignil nadenj, nad sprehajavce, saj je že zdaj, tako se mi je zdelo, kar pokal od neke notranje napetosti, potem pa je nenadoma zamrl, kot bi sam, nepredvidna ptica, sprožil past in bi ga težak kamen vsega pokril, sploščil pod seboj.

»Prej Majdka sem, Majdka tja, zmerom me je vlačil okrog...« dekletov glas pred nama mi je postajal že neprijeten, nisem mu več prisluškoval, otepel sem se ga kot sitne muhe. Zdaj sem se že mučil, da ga ne bi slišal in postajalo mi je že nerodno, da ga vendarle še zmerom slišim. Opravičujoč se zaradi tega sam pri sebi, sem zdaj že skoraj zameril dekletu, da govori tako glasno. Spet sem jo začel ocenjujoče opazovati tudi zato, da bi se odtrgal od njene pripovedi, ki me sploh ni

zanimala več. Čez dvajset, trideset metrov, tam ob minigolfu, se bomo obrnili, sem se nenadoma razveselil, kot da bom tam stresel s sebe ta nadležni glas, pa v obraz ji bom takrat videl, sem si rekel, kot da je to zanesljivo zadnji odstavek njene zgodbe.

»Kmalu mi bo vsega zadosti,« me je spet priklical jezljiv moški glas iz toka, ki je tiho polzel mimo. Korakov sprehajavcev sploh ni slišati, sem pomislil.

»Svoja hiša pa je le svoja hiša...«

»...s tako plačo...«

»Ja... ja...«

»...točno to sem mu povedala... pa še...«

»Lep dan,« je zavzdihnila stara gospa bolj sama zase.

»Lep,« je tiho pritrnil star gospod ob njej, prav tako bolj sam zase.

Ozrl sem se za njima. Videl sem ju samo še v hrbet, potem še v glavo, njegovo plešo in njen črni klobuček. Zdelo se mi je, da gledata nekam naprej, prek glav sprehajavcev, v svoj Lepi dan, sem se razpoloženo nasmehnil sam v sebi. Še sem ju spremljal z mislijo in prisegel bi, da sta vse doslej molčala in da tudi poslej ne bosta spregovorila nobene več. Njunega sprehoda je konec, sem si rekel, tam na koncu, kjer se tok obrne, bosta stopila naravnost, z istim korakom, po najbližji poti proti domu. Ti dve besedi sta očitno njuna ocena današnjega, nedeljskega sprehoda. Najbrž sta samo ponovila to, kar sta si bila rekla že doma, ko sta se, morda pred dobro uro, končno le odločila, da pojmeta malo ven, čeprav bi se najbrž moralo zgoditi kaj povsem nepričakovanega, da ne bi šla. Saj sta cel teden čakala na to, na ta nedeljski sprehod. Le če bo lep dan. In ti dve besedi si bosta ponovila še enkrat, doma, sem pomislil, ko si bosta na predpražniku pred svojim stanovanjem, v katerem pa se je že zdavnaj udomačila hčerina ali sinova družina, skrbno očistila čevlje in se tedaj prvič, odkar sta se bila odpravila na sprehod, znašla spet drug poleg drugega. Zdaj, na sprehodu, hodita sicer všttric, vendar vsaj meter drug od drugega. Ko bosta v mestu zavila na pločnik in potem, doma, po stopnicah, bosta prav tako meter drug od drugega. Ona spredaj, on zadaj.

»Hi, hi,« sta se prihihtali dve petnajstletnici z rokama na ustih in se nekako baletno pozibavali v pasu. Zdelo se mi je, kot da sta stekli mimo mene, čeprav sta hodili v istem ritmu kot drugi, tudi kot oba starčka, ki sta že bila izginila mojim očem.

»Včeraj me je že tretjič vrgel, če še prihodnjič...«

Nenadoma je vse okoli mene utihnilo. Tudi dekletov glas, ki sem ga še zmerom, ne da bi bil poslušal, slišal, je nenadoma utihnil in me tako spomnil na posebnost, ki je tudi del sprehajavskega obreda: na koncu

sprehajalne steze, ko se sprehajavci, skupina za skupino, pretočijo iz enega toka v drug tok, nenadoma vsi utihnejo, vsaj za trenutek, tudi najglasnejši, in ko so že v drugem toku, se radovedno ozro po tistih, ki so stopali za njimi, prav tako kot se ti, tik pred zavojem, radovedno ozro po tistih, ki so bili ves čas pred njimi. Za trenutek jih nekaj tesneje poveže med sabo, nekakšna skupna zadrega, kot med sosedi, ki že dlje časa živijo v isti ulici ali celo v istem bloku, pa še niso imeli in morda nikoli ne bodo prave priložnosti ali poguma, da bi se resnično med sabo spoznali, čeprav bi to radi.

Ko je zdaj tudi dekle pred mano utihnilo, me je prevzela neka čudna radovednost, nekaj, kar je bilo že blizu občutku, da se moram zdaj, ko ji bom prvič videl v obraz, nekako odločiti med njo in tistim neznancom, ki jo je bil zapustil. In ko sem ji trenutek nato res videl v obraz, sem se presenečen zalotil, da me sploh ne zanima, kakšen je, lep ali grd, skladen ali neskladen s tistim, ki sem si ga bil predstavljal, ko sem jo med sprehajanjem nekajkrat tako prizadevno ocenjeval, ne da bi je mogel, pa naj sem si še tako prizadeval, kakorkoli oceniti. V tem kratkem trenutku srečanja sem njen obraz poskušal povezati z besedami, ki sem jih bil slišal, in z zgodbo, ki se je luščila iz njih. Banalna zgodba, sem si zdaj rekel. In ko sem spet stopil za njo, se je dekle pred mano potopilo v množico, tudi njen glas, še zmerom tako izrazit in od vseh najbližji, me ni več dosegal. Ostala je samo vsakdanja, banalna dekliška zgodba.

Zdaj sem se čisto ves spet vrnil k bratu poleg sebe. »Ne morem razumeti,« sem povzel pretrgani pogovor, »da si po dvajsetih letih življenja v samostanu še zmerom tako navezan na dom.«

»Vsak mora imeti svoj dom.«

»Tudi če ga je zapustil?«

»Tudi. Težko je brez njega. Tudi ti bi ga moral imeti.«

»Saj ga imam. Nov dom.«

»To ni isto.«

»Svojo družino imam, svoje stanovanje...«

»To je tisto: stanovanje imaš, doma pa ne. Morda bo dom tvojim otrokom, zate pa bo zmerom samo stanovanje.«

»Pa saj dom niso samo hiša, njive, gozdovi...«

»Ne mislim tega. Dom so ljudje.«

Samo začudeno sem ga pogledal. Nisem bil niti jezen niti prizadet.

»Ustvaril si dom ženi, otrokoma, svojega pa si izgubil.«

»Ne občutim te izgube.«

»Ne čutiš, da te je tam, kjer si se rodil, še zmerom nekaj ostalo? Pojdi kamorkoli, zmeraj te ostane nekaj tam, kjer si se rodil.«

»V tem smislu že.«

»To občutiš, če prej ne, ko tega doma ni več, ko pride v tuje roke. Kot naš zdaj.«

»Pa če me precej hudič vzame, si tega ne dovolim več,« se je glasno pridušal majhen, okrogel možki v nasproti polzečem toku, in ko sem ga pogledal, sem videl, da s stisnjenimi pestmi maha pred sabo. To bi tolkel po mizi, sem pomislil, če bi bil zdajle v gostilni. Tipičen Slovenec! Drugi trije ali štirje, istih let, ki so bili z njim, so se mu prizanesljivo nasmihali, da ni bilo moč presoditi, ali ga izzivajo ali pa ga poskušajo s svojo dobrodušnostjo v resnici pomiriti.

»Poslušaj,« sem se spet vrnil k bratu in opazil, da se s stisnjenimi laktmi še zmerom tišči za želodec, »ali bi ti, če bi vedel, kako bo z našim domom, resnično ostal na kmetiji?«

»Če bi vedel, da bo vse prišlo v tuje roke.«

»Potem ti v samostanu ni lahko?«

»Nikomur ni lahko v življenju.«

»Oprosti, če te kar naravnost vprašam: Zakaj si potem sploh šel?«

»Bog je tako hotel.«

»Recimo, da je res tako. Pa vendar: Ali si se sploh kdaj čisto vživel v svojo samostansko samoto?«

»Preveč sprašuješ. Zmerom smo v svetu, tudi kadar se zapremo v samoto.«

»Zakaj pa si se potem umaknil vanjo? In pred čim?«

»Prepričan sem bil, da je to moja pot.«

»Si še prepričan?«

»Sem.«

»Pa ti ni bilo v teh letih nikoli težko?«

»Zmerom mi je bilo težko.«

»In zakaj si potem vztrajal?«

»To sodi k poti, ki sem si jo bil izbral.«

Pogledal sem ga in umolknil. Čutil sem, da se mi nekje globoko, v drobovju, začenja počasi dvigati nekakšna zloba, ki vse bolj raste in potiska v grlo besede, ki zavestno hočejo raniti. Tudi brat je utihnil. In tudi ta njegova obzirnost me je začela dražiti. Nikoli ne začenja pogovora, odgovori pa zmerom in zmerom samo na moja vprašanja, kot da ves čas samo čaka na preži. In zmerom se drži, kot pijanec plota, tiste svoje preproste logike, dveh, treh resnic, ki so zanj vse življenje. Njegovo, moje, vsakršno. Življenje kot življenje. Z enim samim obrazom. Rad bi se pogovoril z njim do kraja. Doslej pogovor med nama ni stekel. Dva dni je že pri meni — ne doma, pri meni na stanovanju, sem se zapletel v njegovo logiko — pa se nisva še o ničemer pogovorila. Zdaj, na tem sprehodu, sva prvič sama. Bil sem prepričan, da je po petindvajsetih letih samostanskega življenja že ves onstran, zunaj tega sveta.

Zdaj pa vidim, da ga le njegova samostanska obzirnost zadržuje, da se ne meša v pogovore, ki niso njegov svet, čeprav je njegova samota, kot sam pravi, del prav tega sveta. Pobegnil je vanjo pred tem svetom in vendar skupaj z njo, s svojo samostansko samoto, ostal v njem. Izgubil je stik s časom, sem pomislil, a ostal je povezan s svetom. In v ta svet sodi tudi njegov izgubljeni dom, ki je začel počasi razpadati, ko se nam je zdelo, da postaja trdnejši: z odhodom vsakogar izmed nas. Dokončno pa je razpadel, ko sta umrla oče in mati. Ko je prešel v tuje roke, že ni bil več naš dom. Bil je samo prazna hiša, zemlja brez ljudi. Zanj, za brata, ki je izgubil stik s časom, pa je ostal to, kar je bil, ko ga je bil zapustil: dom staršev, rojstna hiša, vse njegovo dotedanje življenje. Njegovo edino življenje, sem pomislil. Umrli je za ta svet, pravijo o človeku, ki je stopil v samostan. Moj brat pa je ta svet odnesel s sabo, skupaj sta ostala vsa ta leta, ves čas nespremenjena, zmerom ista, velika otroka brez želje in možnosti, da bi odrasla. To ni bil beg pred svetom, bil je beg skupaj s svetom, toda s svetom, ki se je v trenutku tega bega dokončno dopolnil, kot je takrat dokončno obstalo tudi bratovo življenje. Od tedaj naprej ni bilo ničesar več. Vse je bilo samo do tu: izkušnje, čustva, spoznanja, spomini. Od tu naprej pa je bila samo priprava na posmrtno neznanko. Brat in njegovo življenje sta se mi zdela kot reka ponikalnica: od svojega izvira teče kot vse druge reke, nove in nove vode dotekajo vanjo in struga se širi, postaja vse globlja, bregovi zmerom bolj izraziti, potem udari ob nekaj nevidnega, ob neizbežni konec sebe kot reke, tiho ponikne, ne umre, ne izgine, le reka ni več, je samo še voda s spominom na svoj izvir, na strugo, na bregove, z živim spominom vse do tja, kjer je reka prenehala biti reka, ne da bi hkrati nehala biti voda. In ko sem poskušal razumeti brata skozi to prisposobo, sem še pomislil: prej življenje, zdaj priprava na posmrtno neznanko, to je ponikalnica, ki v temi podzemlja tiplje za ponovnim izvirom ali ustjem v enako trdnem upanju, da ju najde, kot v strahu, da jo za vselej pogoltne tema.

Čutil sem, da mi je tisti čudni občutek, tista rastoča zloba v drobovju upadla, se umirila, da nič več ne pritiska v prsi, ne sili, preoblečena v besedo, v grlo. Minila me je želja, da bi rani.

Pomirjen, kot da sem nekaj resnično premagal v sebi, sem se spet ozrl po človeškem toku, ki je polzel ob meni. Mlada, dekliško izzivalno oblečena gospa z elegantnim otroškim vozičkom je s svojim samovšečnim, a prijetnim sprehajavskim korakom, ki je terjal nekoliko več prostora, opazno razredčila strnjenost sprehajavske verige. Ob njej je molče stopal prav tako skrbno oblečen mlad moški. Njena obleka, hoja, drža, nasmeh, ne hipen, ampak ustaljen izraz obraza, vse je spominjalo na točko modne revije. In ko sem se še enkrat ozrl po moškem, se mi

je zdelo, da pravzaprav ne hodi poleg svoje žene z otrokom v vozičku, temveč da kot mlad, ambiciozen in uspešen arhitekt stoji ob svojem delu, ki je zdaj prvič postavljeno na ogled in hvalo javnosti. Samovšečna, a prijetna slika nedeljskega sprehoda.

Med eno in drugo vrsto obeh tokov sprehajavcev sta v cikcaku stekla dva otroka z razposajenim kužkom na vrvici. In vsem trem je bil ta slalom očitno v veliko zabavo.

»Vidiš,« sem rekel bratu, »doma ni več, kot praviš. Moralo se je tako zgoditi. Preveč nas je bilo pa smo se umikali drug pred drugim, dokler nista ostala samo še oče in mati. Zdaj tudi njiju ni več. Zakaj te ni bilo ne na očetov ne na materin pogreb. Te niso pustili?«

»Spominjam se ju v molitvi. Veliko sta trpela. Oba, oče in mati.«

»Trudim se, da bi te razumel, a te ne morem: misel na dom, ki je zdaj, kot praviš, v tujih rokah, te tako vznemirja, ko pa sta umrla oče in mati, oprusti, ker ti govorim odkrito, se ti ni niti zdelo primerno, da bi prišel na njun pogreb.«

»Smrt je nekaj naravnega. Tudi smrt staršev.«

»Že, ampak...« čutil sem, da se mi spet dviga tisti čudni občutek v drobovju, nekakšna nenadna plima jeze in zlobe, ki sili v prsi, hoče v grlo, da bi se v ustih spremenila v besedo, ki useka, nepričakovano kot kača, in morda niti ne toliko, ker bi hotela raniti, temveč bolj zato, da se sprosti v sebi, da se spet poleže, uplahne, ponikne, ker takšna, kot je, v tem svojem valovanju, grozečem naraščanju, je muka, je nekaj nenaravnega.

»Hi, hi,« sta s počasnim sprehajavskim korakom spet stekli mimo obe petnajstletnici, enako kot prej, vesela mehurčka na gladini reke. Ozrl sem se za njima, da bi videl, če sta še pred njima oba starčka, stara gospa in stari gospod. Nisem se zmotil: ni ju bilo več. Na koncu sprehajališča sta zagotovo, kot sem bil predvideval, nadaljevala pot proti domu, nekaj časa vstric, meter narazen drug od drugega, pozneje, na pločniku in po stopnicah, pa drug za drugim. Ona spredaj, on zadaj.

»Mene pa je smrt staršev zelo prizadela,« sem že pomirjen rekel bratu, »posebno očetova. Bila je to prva smrt, ki sem jo zares občutil, v meni se je vse uprlo, kako naj ti to povem, bil sem ves divji in hkrati ves ponižen, krvavo sem občutil to smrt, a je nisem mogel razumeti...«

»Smrt je nekaj naravnega,« je z blagim nasmeškom ponovil brat, »tudi smrt staršev.«

»Vem, vem, pa vendar...«

»Se ti bojiš smrti?«

»Ne vem, če se je bojim ali ne, samo sprijazniti se ne morem z njo, s smrtjo kot smrtjo, s tem koncem življenja, ki je vendar...«

»Priprava na smrt.«

»Ne govori mi teh neumnosti!« sem skoraj vzkipel in moral sem zajeti sapo, preden sem lahko nadaljeval: »Oprosti... ampak večina ljudi le živi drugače kot ti.«

»Zame je smrt ravno tako naravna kot rojstvo.«

»Tudi zame je naravna, a nerazumljiva. Nerazumljiva, razumeš? Vem, oboje je naravno, rojstvo in smrt, toda smrti ne razumem.«

»Premalo misliš nanjo, zato je ne razumeš.«

»O, pa še kako mislim. Vsak dan mislim nanjo. To se ti bo najbrž čudno zdelo, pa je resnica. Vsak večer, pa naj podnevi počnem karkoli, pomislim na smrt. Vsak večer, ko se odpravljam spat. Največkrat zmerom v istem položaju: ko primem za kljuko na vratih v spalnico. Nikoli čez dan, razumeš? Zmerom samo zvečer in samo takrat, ko grem spat. Takrat, ko prijemam za kljuko in odpiram vrata v spalnico, pomislim na svojo smrt, zmerom samo na svojo smrt. Pred vrati v spalnico, razumeš, ko se odpravljam spat. Vsak večer. Večer za večerom. Zmerom na istem mestu. Ko stopam v spalnico. Pa čeprav sem tako utrujen, da skoraj prej zaspim, kot ležem. V postelji ne razmišljam o smrti nikoli. Tudi če ne morem spati ne. Zmerom samo tik pred vrati v spalnico.

»To je zato, ker se je bojiš, ker si preveč zaljubljen v svoje življenje.«

»Tudi na smrt drugih večkrat pomislim. Pri drugih jo celo razumem. Tudi meni se zdi nekaj naravnega. Toda samo tuja smrt.«

»Preveč misliš nase.«

»Ne, rekel sem ti, da večkrat mislim tudi na smrt drugih, pri vsakem me nekaj posebnega spomni nanjo. Pri ženi pomislim na smrt, ko mi pogled, čisto naključno, obstane na kaki novi gubici, na nepričakovani izmučenosti obraza. Takrat pomislim na njeno smrt, na to pravzaprav, da bo umrla. Ne na to, da bo *tudi* ona umrla, ampak na to, da bo *umrla*, ona, čisto konkretno, moja žena. Pri hčerki, ki ima šele pet let, pomislim na smrt, ko se ji ponoči zazrem, speči, v obraz. Pri sinu, ko vidim, kako požira in kopiči novo in novo znanje; pri njem pravzaprav ob sleherni stvari, ki me spomni, kako hitro postaja mož. Vidiš, to neprestano razmišljanje o smrti, to je moja muka. Ne boli, a čutim jo, nekje v meni je. Je nekaj, kar sem najbrž prinesel s sabo na svet, del mene je, zato ne boli.«

»Smiliš se mi,« je z resničnim sočutjem rekel brat, »resnično se mi smiliš.«

»Ne gre za to,« sem se upiral sam v sebi, »vidiš, jaz ne verjamem v večno življenje. Tudi vem, da je sleherni življenje samo od rojstva do smrti. Tudi moje. In pri takšnem življenju nasploh se mi zdi smrt naravna, smiselna in povsem razumljiva. Toda moje življenje, kakor

tudi življenje moje žene, mojih otrok, to so konkretna življenja, razumeš, v njih vidim, ne, ne mislim tako, v njih občutim, če naj se izrazim z jezikom tvoje vere, nekakšno večnost življenja. Razumeš, kaj ti hočem povedati? Razumeš razliko? Ne večno življenje, v katerega ti verjameš, temveč večnost življenja, ki ga jaz, moja žena, moja otroka živimo. In ki ga je živel tudi moj oče. Zato me je njegova smrt tako pretresla.«

»Pri tebi je smrt konec vsega, zato se je bojiš.«

»Ne bojim se je. Boji se je lahko samo tisti, ki verjame, da je prehod iz enega v drugo življenje, iz smrtnega v večno, prehod iz znanega v neznano.«

»Smrt je skrivnost, nikoli je ne boš razumel. Samo pripraviš se lahko nanjo.«

»Kadarkoli bo prišla, me bo našla nepripravljenega. V nekem smislu bom morda celo pripravljen, a razumel je ne bom nikoli.«

»Jaz jo že čakam,« je s svojim vdanim meniškim smehljajem rekel brat, da me je zmrzilo. Pogledal sem ga z očitnim začudenjem, kajti še enkrat se je kolikor mogoče pomirjajoče nasmehnil in ponovil: »Čakam jo. Zato sem te tudi prišel obiskat. Vse bi vas rad še enkrat videl, preden umrem.«

Prijel sem ga pod roko in hotel nekaj reči, a nisem mogel. Brat je nadaljeval z enako mirnostjo in z nespremenjenim nasmeškom, ki se mi je tokrat zazdel, ko sem se pazljiveje zazrl vanj, da je bolj zatajevani krč bolečine kot pravi nasmeh. Dolgo sem gledal komaj opazno drhtenje v kotičkih njegovih izžetih ustnic.

»Čez mesec, najkasneje čez dva me bodo spet operirali. Četrtrič že. Vem, da tokrat ne bom vzdržal.«

Zatulil bi ob njegovi mirnosti. Kot da iščem opore, sem se ozrl po množici, s katero sva se sprehajala in bila tudi midva njen del. Skušal sem ji prisluhniti, da bi spet ujel kako besedo, kakršnokoli, a se mi je zdelo, kot da so vsi utihnili, prevzeti od iste groze kot jaz. Z drhtečim pričakovanjem sem se spomnil na dekle pred seboj v upanju, da še plete svojo zgodbo, čeprav je bila že zdavnaj zaključena, in da se bom oprl na kakršnokoli njeno besedo. Toda ni je bilo več pred nama, ne nje ne njene prijateljice. Niti opazil nisem, kdaj sta, na enem ali drugem koncu sprehajališča, izstopili iz vrste. Za hip se mi je celo zazdelo, da je vsa ta množica samo privid. Moral sem zbrati vso voljo, da sem se spet ovedel. »Pojdiva domov,« sem rekel bratu, »vsak čas bo kosilo.«

»Pojdiva,« je pritrtil brat s tisto svojo mirnostjo, ki mi je pomagala, da sem se spet zbral, ne da bi mogel karkoli reči. Vedel sem namreč, da govori resnico. Stal je miren in pripravljen pred neznanko večnega življenja, jaz pa sem ga gledal, kako se že opoteka v neizbežni konec svoje kratkotrajne večnosti, v konec svojega edinega življenja. Zbolelo

me je, ko sem občutil in si pritrdil, da me misel na njegovo smrt, skoraj fizičen dotik z njo, sploh ne prizadene, občutil sem jo kot smrt nasploh, kot nekaj docela naravnega.

Med nama je ležalo dolgih, nepremaganih petindvajset let.

Nisem vzdržal, da bi s svojim tokom prišel do konca sprehajališča, izstopil sem iz vrste, potegnil brata za sabo in ga skoraj vlekel med obema vrstama, po ozkem, vijugastem praznem pasu med njima. Neprestano sem zadeval ob ljudi in zdelo se mi je, da si na silo utiram pot skozi množico, ki se bo zdaj zdaj prebudila iz svoje grozeče nemosti in naju preplavila.

KOMISIJA ZA SAMOMORE

Farsa

Ervin Fritz

Ervin Fritz (rojen 1940 v Preboldu) je končal učiteljsiše v Celju in absolviral dramaturgijo na Akademiji za gledališče, film, radio in televizijo v Ljubljani. Tu, v eni izmed redakcij televizije, se je tudi zaposlil. 1967 je izšla njegova prva pesniška zbirka, Hvalnica življenja. Doživela je izjemno lep sprejem tako pri kritiki kot pri bravcih. Fritz je s svojimi pesmimi nanovo opozoril na socialno tematiko, zapel je o najbolj vsakdanjih pojavih življenja, s hoteno depoetizacijo tem in jezika je ustvaril nove in zanimive pesniške vrednosti. Farsa, ki jo objavljamo na straneh naše revije, potrjuje vse značilnosti Fritza kot pesnika. Ljubljanska televizija jo je že uvrstila v svoj program.

OSEBE:

Mladi človek, poboljševalec človeštva

Brezposelni, zapit človek

Bančni uradnik, nesrečen človek

Debela ženska z dvema otrokoma, ksantipa